

EEN KREET IS DE RAMP NIET

TONNUS OOSTERHOFF BIJ DE BEZIGE BIJ

Boerentijger (gedichten, 1990)

Vogelzaken (verhalen, 1991)

De ingeland (gedichten, 1993)

Het dikke hart (roman, 1994)

Kan niet vernietigd worden (verhalen, 1996)

(Robuuste tongwerken,) een stralend plenum (gedichten, 1997)

Ook de schapen dachten na (essays, 2000)

We zagen ons in een kleine groep mensen veranderen (gedichten, 2002)

Dans zonder vloer (verhalen, 2003)

Hersennutor. Gedichten 1990-2005 (verzamelde gedichten, 2005)

Ware grootte (gedichten, 2008)

Leegte licht (gedichten, 2011)

Hier drijft weg (verzamelde gedichten, 2012)

Lie Tze spreekt een schedel toe (verhaal, e-book)

Op de rok van het universum (roman, 2015)

Ja Nee (gedichten, 2017)

Tonnus Oosterhoff

EEN KREET IS DE RAMP NIET

Essays

2018 DE BEZIGE BIJ AMSTERDAM

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek
een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Copyright © 2018 Tonnus Oosterhoff

Omslagontwerp Nanja Toebak

Omslagillustratie Dirck Volckertsz. Coornhert, naar Adriaan de Weerd,

'Onwetendheid verhult dat de vrede slechts schijn is', 1604 (Rijksmuseum)

Vormgeving binnenwerk Aard Bakker, Amsterdam

Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 94 031 2020 1

NUR 323

debezigebij.nl

tonnusoosterhoff.nl

INHOUD

Dosis	7
Ik wil Jeroen Mettes aan het werk zien (maar het lukt me niet)	8
Een ijlroman	30
Tweemaal <i>The Dead</i>	60
Uit het hoofd	74
Uit een interview dat niet doorging	83
Heinze Bakker verslaat de dood	109
Dood van een schrijver	116
Ruimte maken	138
Boekenkast van toen	179
Ware grootte	189
De onwerkelijkheid	195

DOSIS

Zonder geheugen geen nadenken. Maar voor onthouden moet je kunnen zingen. Zingen gaat niet zonder geweten en gedachten. De Boeotische muzen. Dikke woorden dit, zware termen!

Nu word ik bestolen van iets wat nooit van mij was.

Een ladder een trap af denken, daar was ik goed in. Is dat je hand? Ik zie niks. Is het fentanyl overgewogen?

Maak je geen zorgen. Meer is niet nodig. Pijnstillers, ik voel niks. Het is te laat, begrijp ik. Het was al te laat toen het gebeurde.

Dat vrede en gezondheid werkelijk bestaan, dat is het grote wonder. Dat zij ooit bij mij hebben aangelegd en wilden verblijven is niet te bevatten. Goed om dit te bedenken nu ze wegvaren, nu het donker wordt, nu de onwetendheid toeneemt.

De temperatuur gaat almaar verder omlaag. Heb jij mijn hand vast? Ben jij dat? Wie ben jij? Wie niet diep genoeg ligt komt weer tot leven. Wie diep genoeg ligt komt niet meer tot leven.

Meer is het niet.

IK WIL JEROEN METTES AAN HET WERK ZIEN
(MAAR HET LUKT ME NIET)

I

Was onze kennis van de wereld nog maar zoals die nooit geweest is: ordelijk, hiërarchisch. Vandaag de dag loopt het de spuigaten uit: sociale media en andere internetbronnen, ook tv, krant, boek en medemens storten zonder ophouden informatie in oog en oor. Interpretieren, filteren, een betrouwbare ordening aanbrenge, dat wordt aan de ontvanger overgelaten. Die is er van de weeromstuit steengoed in geworden, een meester in inschatten, doorhebben, als nieuw ervaren, vaststellen wat er ontbreekt, even nazoeken, de aandacht richten en loslaten. Zelden wordt ingezien en erkend dat deze behendigheid in informatief *freerunning*, los van wat zij opbrengt aan kennis en inzicht, op zichzelf een bron van intellectueel genot is.

Door de schone letteren wordt de snelle, slimme, *streetwise* lezer niet bediend, de traditionele roman met zijn doorwrochte trage informatieopbouw doet hem gapen van verveling. Als het op de achterflap al niet te lezen was, snapt hij na twee bladzijden dat hier een coming-of-age-verhaal-met-drugs-en-existentiële-leegte aankomt, of een familie-eten-tje-met-een-vreselijk-geheim. Na drie alinea's heeft hij een helder beeld van de schrijfstijl en dan móet hij nog tweehonderdvijftig bladzijden. Vier uur zitten lezen voor drie, vier mooie zinnen, een aparte gedachte of een onverwachte

wending? Ja, gekke henkie! Beter even achterin kijken: het loopt ongeveer af zoals hij dacht. Uit is het boek. Proza lezen is voor de informatieavonturier *parkour* op een paradeplein, met geen vuilnisbak of trottoirband in zicht. Gedichten leveren een minder saaie omgeving, maar hebben gewoonlijk een ander bezwaar: in een paar regels krijg je de ruimte niet. De achtertuin van tante is te klein voor *cat leap* of *corkscrew*, die kost het mens haar hangplant.

Maar het gedicht *N30* van Jeroen Mettes is mij, informatiesporter, op het lijf geschreven. Er gebeurt op taal- en informatiegebied evenveel in als in ‘gewone’ poëzie, maar de opzet is zo ruim als een roman, met meer dan tweehonderd bladzijden als proza gezet. *N30* is geen ‘moeilijke’ tekst, die, zoals hermetischer poëzie, het signaal lijkt te geven: ‘Lees mij driemaal grondig over voor je mag beginnen te hopen te snappen waarover ik ga.’¹ Het gigantische gedicht leest makkelijk weg, nergens krijg ik het gevoel dat de tekst de leessnel-

¹ Dergelijke signalen geven Mettes’ beschouwende geschriften, samen met *N30* uitgegeven, wél. Neem dit intimiderende stukje tekst: ‘Als twee ritmes elkaars handtekening uitgeven is wat overblijft alleen het stille geluid, het gebaar van deze uitwissing. Maar dat is niet niks. Laten we zeggen dat het een teken is, een vreemd teken, omdat het geschreven noch gelezen wordt, maar de onverteerbare rest is van het proces van schrijven-lezen. Het is een teken dat noch uit het verleden noch uit de toekomst komt. De schrijver verwelkomt de lezer niet met dit gebaar, en de lezer zwaait de schrijver niet vaarwel terwijl hij hem verdrinkt in lichtheid. Beiden verdwijnen. Maar dan gebeurt er iets raars. Juist op het moment dat zij volledig in elkaars anonimiteit verdwenen zijn, komen schrijver en lezer weer boven, dit keer even radicaal gescheiden als verleden en toekomst. Het verdwijnpunt van lezer en schrijver is dus niet het punt waar historische horizonten samensmelten, maar integendeel een cesuur – een moment van oneindig korte duur dat voortdurend als nu herhaald wordt – die schrijver en lezer, verleden en toekomst, buiten elkaar plaatst zonder hoop op verzoening. We zouden kunnen zeggen dat deze cesuur het heden is van lezen-schrijven: literaire tijd.’ Jeroen Mettes, *Weerstandsbeleid*, Wereldbibliotheek 2011, blz. 269.

heid wil hinderen, integendeel! Ik herken talloze zinnen uit de wereld om me heen, bijna alle woorden, registers, toontjes, kleine afwijkingen in die toontjes; het ritme is, ik weet geen beter woord, lekker. Voor ik het weet ben ik bladzijden verderop; dat gebeurt me als poëzielezer niet vaak! Wanneer er wordt aangebeld en ik een halfuur later vergeten ben waar ik gebleven ben, dan is er geen man overboord: ik sla het boek op een willekeurige plaats open en heb alweer plezier, het plezier in mijn eigen behendigheid in *parkour* lezen. In een nawoord bij *N30* zet Mettes kort uiteen wat hij aan het doen is geweest en geeft daarmee een leesaanwijzing. ‘Waar een zin is, is altijd een wereld. (Dat geldt niet per se voor op zichzelf staande woorden.) En waar zinnen met elkaar botsen vindt zoiets plaats als een tekstuele burgeroorlog.’ Burgeroorlog klinkt zwaarwichtig, ik voel het als spelen, met zinnen botsautootje spelen: de schokken en de vonken die dat geeft zijn de kick van de lezer. Zomaar een passage als voorbeeld, hoofdstuk 23, blz. 133:

Wij zijn het ruimhartigst van Europa.

Het Rode Kruis verzamelt de lijken en begraaft ze.

Want wij hebben hier geen blijvende stad, maar zoeken een toekomstige.

We vermaken ons prima.

En de dag begint met een zonsopkomst (deze vernieuwde tederheid vernietigt ieder houvast). Deze planeet / de meest zwevende, / (...).

En niettemin duidelijk: ‘O!’

Pancakemix; scharreleieren.

Ik download mp3's van 'n kutband waarvan ik de naam op 't T-shirt van een aantrekkelijk meisje heb zien staan. Wat je je goed moet realiseren is dat, als je een woord in de mond neemt, je niet een of ander stuk gereedschap hebt opgenomen dat, als het zijn werk gedaan heeft, argeloos in een hoek kan worden gesmeten, maar dat je je geëngageerd hebt met een manier van denken die van ver komt en tot ver voorbij jou reikt. Loser.

'Hier' zeggen we en we bedoelen de zinnen rond ons lichaam: 'hier' is (het woord) tot waar we (onmiddellijk) begrijpen.

Je bent nog nooit zo. Net een.

Ik noteer wat van mijn reacties:

'Wij zijn het ruimhartigst van Europa.'

Een 'typisch Nederlandse' zin uit de krant of van de tv: de bevolking of onze regering heeft weer eens het meeste geld naar een rampgebied gestuurd. Omdat er niet 'geven' staat maar 'zijn' komt de volksaard in beeld.

'Het Rode Kruis verzamelt de lijken en begraaft ze.'

Dit zal wel na een aard- of zeebeving zijn. Er is een duidelijk verband met de vorige alinea: 'Wij' hebben blijkbaar ingezameld voor de tsunami. Maar deze tweede zin heeft een andere informatieve waarde. Er wordt alleen maar een gebeurtenis (of een handelswijze) in beschreven, niet tevens op de borst geklopt.

'Want wij hebben hier geen blijvende stad, maar wij zoeken de toekomstige.'

Vanwege het cursief blijkbaar een citaat, vermoedelijk uit het Nieuwe Testament. (Ik zoek het na. Klopt! Paulus. Brief aan de Hebreëen 13, vers 14.) Er is een verband met het 'ruimhartig' uit het vorige blokje: wij moeten christelijke deugd beoefenen; wat we hier op aarde bezitten lazert niet, we zijn immers bezig voor later, voor de Hemel, het Nieuwe Jeruzalem... Tegelijk slaat de zin een beetje op de rampslachtoffers, die door aardbeving en tsunami hun woonplaats zijn kwijtgeraakt.

'We vermaken ons prima.'

Spreektaal: kan achter op een ansichtkaart staan, maar ook aan de telefoon gezegd worden door de dochter op zomerkamp. Ik kan de zin sarcastisch interpreteren als ik hem combineer met de voorafgaande: wij Nederlanders vermaken ons prima, terwijl, of zelfs omdat, het Rode Kruis elders van ons geld lijken verzamelt.

'En de dag begint met een zonsopkomst (deze vernieuwde tederheid vernietigt ieder houvast).'

Schrijftaal. 'En...' laat weten dat er een bewering aan de zin voorafgaat. De tussen haakjes geplaatste passage over tederheid suggereert, vooral omdat die niet met een hoofdletter begint, dat hier iets niet definitiefs wordt gezegd, alsof er uit een aantekeningenschrift is overgeschreven. Zou 'vernietigen van houvast' een soort negatieve, pesterige leesaanwijzing zijn? Vrees niet, heer Mettes, ik ben alle houvast allang kwijt!

Wat 'tederheid' met 'zonsopkomst' te maken heeft ontgaat me.

Volgende zin, zelfde alinea:

'Deze planeet / de meest zwevende, / (...).'

Eveneens uit een aantekenschrift of elektronische kladfile. De slashtekens en de stippen tussen haken doen vermoeden dat het uit een langere gepubliceerde tekst overgeschreven is, maar mijn geheugen geeft geen clue, Google evenmin.

Nieuwe alinea, nieuwe zin:

‘En niettemin duidelijk: “O!”’

Ook dit moet een zin zijn die uit een groter geheel komt, de situatie is onbekend. Het kan uit een vertelling komen over een moeder die op haar sterfbed haar dood gewaande zoon herkent, maar ook minder dramatische taferelen zijn voorstelbaar.

Na een witregel:

‘Pancakemix; scharreleieren.’ Ingrediënten, boodschappenlijstje, onderdeel van een recept. De kok wil het gezien de mix zichzelf niet te moeilijk maken en is vaag milieubewust. Vanwege de witregel ben ik minder geneigd om een verband met het duidelijke ‘O’ en de planeet van zo-even te leggen.

‘Ik download mp3’s van ’n kutband waarvan ik de naam op ’t T-shirt van ’n aantrekkelijk meisje heb zien staan.’

Duffe nerd heeft misschien een dwaas plan om in contact te komen met dat meisje.

‘Wat je je goed moet realiseren is dat, als je een woord in de mond neemt, je niet een of ander stuk gereedschap hebt opgenomen dat, als het zijn werk gedaan heeft, argeloos in een hoek kan worden gesmeten, maar dat je je geëngageerd hebt met een manier van denken die van ver komt en tot ver voorbij jou reikt.’

Er komt geen associatie met de vorige zin. Dit is een abstracte vermaning. Raar dat er ‘argeloos’ staat in plaats van

‘achteloos’, een gebruikelijker bijwoord bij ‘in een hoek smijten’. Lastig je voor te stellen wie dat tegen wie kan zeggen. Maar als het iets betekent, moet het afkomstig zijn uit een gesprek tussen intellectuelen. Filosofen?

‘Loser.’ Reactie van een gespreksgenoot op de spreker/schrijver van de vorige zin? Of is de spreker zelf zat van zijn nerdy gezeik, terwijl hij zinloos kutband-mp3’s downloadt?

“‘Hier” zeggen we en we bedoelen de zinnen rond ons lichaam; “hier” is (het woord) tot waar we (onmiddellijk) begrijpen.’

Vergelijkbare abstractie en thematiek als de zin voorafgaand aan ‘Loser’, maar een ander vertoog. Opnieuw aanwijzingen van voorlopigheid, doordat er dingen tussen haakjes staan. Een moeilijk leesbare passage in een manuscript?

‘Je bent nog nooit zo.’

De zin wordt niet afgemaakt. Veel situaties en voltooiingen vliegen als mogelijkheid langs. ‘Je bent nog nooit zo stom geweest, ...lang van huis gebleven, ...dicht bij de dood geweest.’

‘Net een.’

Een nog onaffere zin! Hier zijn minstens zoveel situaties voorstelbaar. Het meest voor de hand liggend een onvoltooid vergelijking: ‘Net een eend!’ of zo. Dit is een waarschijnlijker voortzetting dan ‘Net een voldoende!’ of ‘Net een nieuwe band, fiets gestolen...’ Waarom zou je van ‘Net een.’ een vergelijking willen maken? Omdat het woord ‘net’ waarschijnlijk het meest in dit kader voorkomt: conventie.

Door deze associaties hier zo uitgebreid te noteren geef ik een scheef beeld van het leestempo waartoe *N30* uitnodigt. Wie

het boek zelf ter hand neemt zal merken: de (bij)gedachten remmen het leesproces niet, ze lichten op als vonken terwijl de lezer voortraast door de tekstruimte van Jeroen Mettes, naar meer, meer, en verderop.

II

Een tekst die nergens over gaat, nergens vandaan komt, nergens heen gaat, maar desondanks tweehonderd bladzijden lang boeit en een indruk van grote rijkdom achterlaat. Hoe heeft Mettes het voor elkaar gekregen? Zou iedere boerenlul of zelfs een machine die een algoritme gevoerd heeft gekregen in staat zijn een tekst als *N30* te produceren? Of spelen er meer elementen een rol? Wat maakt dit werk zo levend? Waarom fascineert elke bladzijde?

In het volgende probeer ik de werkwijze van Mettes nader te onderzoeken door die na te bootsen.

De eerste indruk die ik kreeg: dit is flarfpoëzie. Flarfdichters stellen hun gedichten samen uit internetzoekresultaten. Ik ben geen kenner van het genre, maar heb een tekstje samengesteld aan de hand van een rigide recept van pionier Michael Magee:² ‘Flarf is een collagetechniek die Google-zoekresultaten gebruikt, met name de van websites en weblogs afkomstige citaten die Google op haar resultaatpagina’s laat zien. In het

² Ton van 't Hof, *Poëzie voor klootzakken?*, www.decontrabas.typepad.com/de_contrabas/Flarf_lezing.pdf.

begin was de toepassing grillig en vond ongeveer zo plaats: je liet Google op twee termen zoeken, bijvoorbeeld “anarchie” en “broodje tonijn”, en met behulp van de door Google gevangen woorden, frases, zinnen (je bezocht nooit de originele websites zelf) zette je vervolgens een gedicht in elkaar.’

Aldus – zelfs de volgorde van de resultaten hield ik aan – kwam ik tot dit resultaat:

(1)

Bij de bakker koop ik geen brood meer, kan het niet betalen. Tonijn kan op vele manieren worden klaargemaakt, afhankelijk van je smaak. Grootstedelijk hip en jong grut mag dan volledig prat gaan op alles dat biologisch, organisch en rauw is, een volledige rups in je broodje... Niemand die voor dat soort anarchie gepleit heeft. US navy test volledig geautomatiseerde tonijn voor spionage. Ok, van alles over anarchie of een richting daarvan. ...van hun milieu en hun broodwinning: in het huidige kapitalistische systeem zijn... Axe Anarchy Eau De Toilette Man 50ml. Met zoveel initiatieven lijkt er stilaan een ware antitonijn-hype in de maak. Heeft dat soort acties wel zin?

Als de tank tot het randje is gevuld rek ik mijzelf uit tot mijn stuitje kraakt en stap uit het zadel. Een magere kas-sière met steil donker haar blijft ongeïnteresseerd.³

³ De laatste regel heb ik binnengesmoken van de site zelf, die erotische herinneringen van een motorrijder bleek te behelzen.